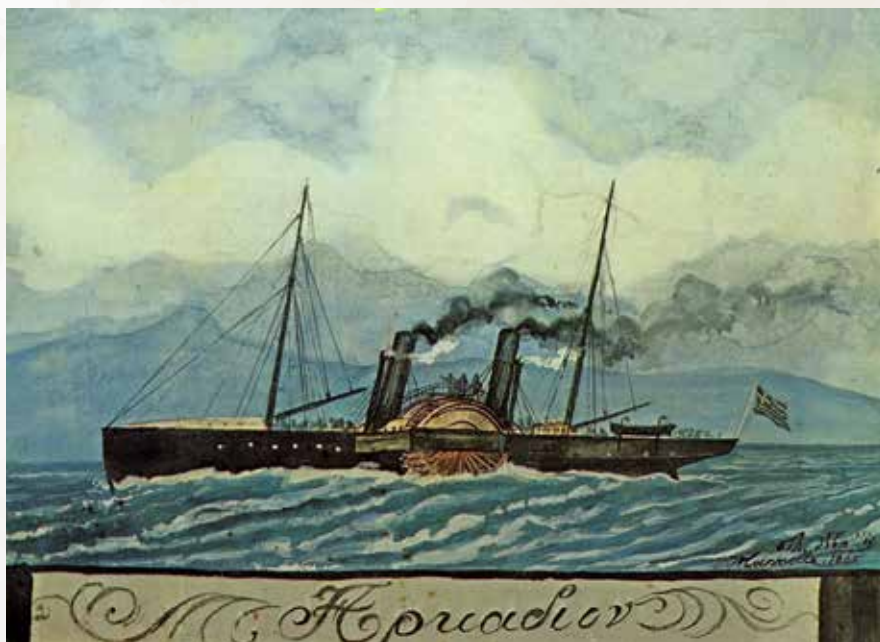

Επέτειος 150 χρόνων
από τη ναυτική εποποιία της

Κρητικής Επανάστασης

του 1866 – 1869

ΠΑΓΚΡΗΤΙΟΣ
ΕΝΩΣΙΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΟΜΙΛΟΣ
ΙΣΤΙΟΠΛΟΪΑΣ
ΑΝΟΙΚΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ

με την υποστήριξη του
ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ
ΝΑΥΤΙΚΟΥ

Η ναυτική εμποιοία της Κρητικής Επανάστασης 1866-69

Την εποχή αυτή η Κρήτη εορτάζει τα 150 χρόνια της Επανάστασης του 1866-69 για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού.

Παρότι η επανάσταση αυτή δεν πέτυχε τον σκοπό της, την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, καταγράφηκε στην Ελληνική Ιστορία ως μία από τις ενδοξότερες σελίδες της.

Στην πραγματικότητα η επανάσταση του 1866-69 αποτελεί συνέχεια του Αγώνα του 1821, τον οποίο οι Κρήτες διεξήγαγαν με πάθος και αυταπάρνηση μέχρι τέλους. Παρά ταύτα, αποκλείστηκαν το 1830 από τα σύνορα του ιδρυθέντος τότε ελληνικού κράτους, μετά από απόφαση των τριών μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων της εποχής, Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, που αυτοανακηρύχθηκαν «προστάτιδες» της Ελλάδας. Το γεγονός αυτό έκανε τον πρίγκιπα Λεοπόλδο του Σαξκοβούργου, που θεωρούσε την Κρήτη απαραίτητη για την ασφάλεια και την ευημερία της Ελλάδας, να αρνηθεί το ελληνικό στέμμα που του πρόσφεραν οι τρεις Δυνάμεις. Να σημειωθεί ότι ο Λεοπόλδος στέφθηκε μετά ένα έτος (1831) βασιλιάς του ιδρυθέντος τότε κράτους του Βελγίου και υπήρξε ιδρυτής της βασιλεύουσας μέχρι σήμερα δυναστείας του.

Το 1866, τριάντα έξι χρόνια μετά τον αποκλεισμό τους από τα σύνορα του ελληνικού κράτους, οι Κρήτες θεώρησαν ότι οι διεθνείς συνθήκες ευνοούσαν νέα προσπάθεια για την ικανοποίηση του εθνικού πόθου τους.

Με τη Συνθήκη των Παρισίων όμως του 1856 που τερμάτισε τον Κριμαϊκό πόλεμο, οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις εγγυώνταν την εδαφική ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, εναντίον της οποίας ωστόσο στρεφόταν η Κρητική Επανάσταση. Άρα, η Συνθήκη των Παρισίων αποτελούσε δυσμενή παράγοντα για τους Κρήτες επαναστάτες.

Από τις εξωευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις, οι Η.Π.Α. δεν μπορούσαν να παρέμβουν στο Κρητικό ζήτημα διότι δεσμεύονταν από το «Δόγμα Μονρόε», του 1823, που δεν επέτρεπε την ανάμειξή τους στις Ευρωπαϊκές υποθέσεις. Το Αμερικανικό Κογκρέσο όμως με απόφασή του της 7ης Ιουλίου 1867 καλούσε την Πύλη να σταματήσει τον πόλεμο εναντίον των Κρητών Χριστιανών και ζητούσε την επίλυση του προβλήματος, ενώ αναγνώριζε την ελληνικότητα της Κρήτης. Την ίδια εποχή, εξάλλου, ο τότε Αμερικανικός Πρόεδρος Αντριου Τζόνσον, ανταποκρινόμενος σε δραματική έκκληση των επαναστατών της Κρήτης, ενεθάρρυνε τον πρεσβευτή του στην Κωνσταντινούπολη Morris να συ-

νεχίσει τις έντονες παραστάσεις του προς την Τουρκική κυβέρνηση για τον σεβασμό, εκ μέρους της, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Κρητών Χριστιανών.

Ιδιαίτερα δυσμενής παράγοντας για τους Κρήτες επαναστάτες, από πολιτική άποψη, ήταν η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ από τους Γάλλους, που είχε αρχίσει το 1859 και το 1866 βρισκόταν σχεδόν στα τελειώματά της.

Το έργο θα άλλαζε τα γεωστρατηγικά δεδομένα της περιοχής στην οποία υπάγονταν τα κατεχόμενα από την Τουρκία ελληνικά νησιά Κρήτη και Κύπρος.

Τα δύο αυτά νησιά θα αποκτούσαν πλέον άλλη σημασία για τις Μεγάλες Δυνάμεις. Κυρίως για τη Γαλλία, κεφαλαιούχοι της οποίας είχαν τις περισσότερες μετοχές της εταιρείας που θα διαχειριζόταν τη Διώρυγα, αλλά και την Αγγλία που είχε τις δικές της βλέψεις στην περιοχή, τις οποίες ικανοποίησε σε μεγάλο βαθμό με την εκχώρηση σ' αυτήν, από την Τουρκία, της κατοχής και της διοίκησης της Κύπρου, αλλά όχι της κυριαρχίας της, το 1878.

Με την έναρξη της Επανάστασης οι ευρωπαϊκές δυνάμεις δήλωσαν ουδετερότητα. Αλλά η ουδετερότητα αυτή ήταν ψευδεπίγραφη, αφού οι ίδιες αυτές δυνάμεις ήταν εγγυήτριες της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκίας και κατά συνέπεια δεν θα επέτρεπαν την απόσπαση της Κρήτης από αυτήν.

Η Ελλάδα, από την πλευρά της, δεν μπορούσε να προσφέρει ανοιχτά βοήθεια στους επαναστάτες διότι αυτό θα αποτελούσε αιτία πολέμου με την Τουρκία, για τον οποίο οι Έλληνες δεν ήταν έτοιμοι.

Η ελληνική βοήθεια ωστόσο προς την Κρητική Επανάσταση υπήρξε σπουδαία. Χωρίς αυτήν δεν θα μπορούσε να διεξαχθεί επανάσταση.

Στην Αθήνα ιδρύθηκε η Κεντρική Επιτροπή Αγώνα (ΚΕΑ), καθήκον της οποίας ήταν η πολιτική καθοδήγηση των επαναστατών σε συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση.

Η ΚΕΑ συντόνιζε επίσης όλες τις ενέργειες υπέρ της επανάστασης στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, όπως:

- 1) Διεξαγωγή εράνων για τη συλλογή χρημάτων προς αγορά πολεμικού υλικού και άλλων εφοδίων αναγκαίων για τους επαναστάτες.
- 2) Στρατολόγηση εθελοντών και αποστολή τους στην Κρήτη για να μετάσχουν στις εκεί πολεμικές επιχειρήσεις.
- 3) Αξιοποίηση του φιλοχριστιανικού, φιλοκρητικού πνεύματος της κοινής γνώμης στην Ευρώπη και στην Αμερική.

Πρωταγωνιστής της σχετικής κίνησης στο Λονδίνο αναδείχθηκε ο εκ Σύρου **Δημήτριος Βικέλας**, ο οποίος μάλιστα διέθεσε μεγάλο μέρος της περιουσίας του, για την ενίσχυση της Κρητικής Επανάστασης του 1866-69 με την αγορά και αποστολή στην Κρήτη μεγάλων ποσοτήτων πολεμικού υλικού. Ο Βικέλας, δέθηκε στενά με την Κρήτη και πρόσφερε στον Δήμο Ηρακλείου Κρήτης την πλούσια βιβλιοθήκη του. Έκτοτε η Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου φέρει το όνομα του Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου.

Στήριξη πρόσφεραν επίσης στην επανάσταση ξένες προσωπικότητες όπως οι Γάλλοι Βίκτωρ Ουγκώ και Φλοράνς, οι Ιταλοί Γαριβάλδι και Κρίστι, ο Αμερικανός ιατρός Σάμιουελ Χάου και οι Αμερικανοί στρατιωτικοί Σίδνευ Ντε Κέυ και Έντουαρντ Φέυ που εκείνη την εποχή δοκίμαζαν στα ύδατα και το έδαφος της Κρήτης τα νέα όπλα, τορπίλες και νάρκες, για να χρησιμοποιηθούν εναντίον των Τούρκων.

Η ΚΕΑ ίδρυσε στη Σύρο την «Επιτροπή Αποστολών», η οποία παρελάμβανε τα εφόδια που αποστέλλονταν από την Ελλάδα, την Ευρώπη και την Αμερική και τα προωθούσε στην Κρήτη. Όπως επίσης προωθούσε στη Μεγαλόνησο τους εθελοντές που έφθναν στο κυκλαδικό νησί και το πολεμικό υλικό που συγκεντρωνόταν επίσης σ' αυτό.

Τόσο η ΚΕΑ όσο και η ΕΑ Σύρου βρίσκονταν σε άμεση επικοινωνία με τα συλλογικά όργανα των επαναστατών: τη Γενική Συνέλευση Κρητών (ΓΣΚ) και την Προσωρινή Κυβέρνηση Κρήτης (ΠΚΚ) – όργανα αιρετά, των οποίων η ίδρυση και η λειτουργία καταδείκνυαν τη δημοκρατική αντίληψη των επαναστατών, οι οποίοι διαδήλωναν έτσι ότι είχαν εξεγερθεί όχι μόνο για την εθνική αλλά και για την πολιτική ελευθερία τους, που στραγγαλιζόταν επί δύο αιώνες μετά το 1669, από το αυταρχικό καθεστώς του σουλτάνου.

Η πρόοδος της Κρητικής Επανάστασης εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από την επιτυχία εκ μέρους της αντιμετώπιση δύο κολοσιαίων ζητημάτων:

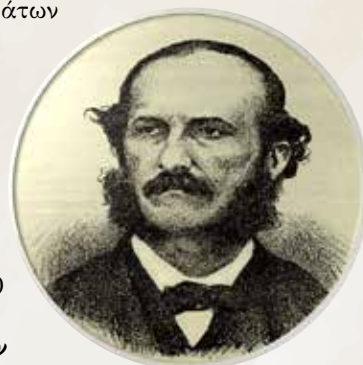
α) της ενίσχυσής της με εθελοντές και με πολεμικό υλικό κυρίως, αλλά και με ρουχισμό και ιδίως με τρόφιμα, διότι μετά την κήρυξη της επανάστασης σημειώθηκε έλλειψή τους επειδή ο εχθρός εφήρμοζε στην Κρήτη

πολιτική καμένης γης, ελπίζοντας ότι ο κίνδυνος του λιμού θα έκαμπε τους χριστιανούς και

β) της μεταφοράς στην Ελλάδα των γυναικοπαίδων και των μεγάλης ηλικίας αμάχων, προκειμένου να αποφύγουν το κύμα σφαγών που είχαν εξαπολύσει οι Οθωμανοί στη Μεγαλόνησο, τον εκ της πείνας και του ψύχους θάνατο και τις άλλες ατιμώσεις στις οποίες υπέβαλε τον χριστιανικό πληθυσμό ο κατακτητής.

Η μεταφορά στην Ελλάδα των οικογενειών των επαναστατών απάλλαξε τους τελευταίους από το άγχος που τους διακατείχε για τους συγγενείς τους, μήπως δηλαδή καταστούν στόχος της εκδικητικής μανίας των οθωμανικών αρχών και των ατάκτων, γνωστών ως βασιβουζούκων. Απαλλαγή τους από τη φροντίδα για την επιβίωση και τη σωτηρία των οικογενειών τους επέτρεπε στους επαναστάτες να αφοσιωθούν απερίσπαστοι στα πολεμικά τους καθήκοντα.

Ενδεικτική των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι υπό μεταφοράν στην Ελλάδα κρητικές οικογένειες είναι η αναφορά του Έλληνα προξένου στα Χανιά Νικ. Σακόπουλου προς τον προϊστάμενό του υπουργό Εξωτερικών Χαρίλαο Τρικούπη με ημερομηνία 30 Ιανουαρίου 1867:

«Κύριε Υπουργέ, αι εις την παραλίαν της Λίμνης Αγίου Βασιλείου προ πολλού επισωρευθείσαι και αναμένουσαι πλοία προς αναχώρησιν οικογένειαι, ευρίσκονται εις οικτράν κατάστασιν. Ζώσαι εντός σπηλαίων ή εν υπάιθρω και τρεφόμεναι με χόρτα είναι εκτεθειμένοι εις τα δεινά του λιμού και της γυμνότητος και επαπειλούνται από άφευκτον όλεθρον... Εις μικράν απόστασιν μεταξύ των, εντός τριών ημερών, ευρέθησαν 167 πτώματα γυναικοπαίδων αποθανόντων από το ψύχος και τας κακουχίας».

Σε άλλη αναφορά του, την 30ή Απριλίου 1867, πάλι προς τον Χαρίλαο Τρικούπη, ο Ν. Σακόπουλος πληροφορεί τον προϊστάμενό του ότι στα μέσα Απριλίου πέθαναν από το ψύχος 500 άτομα.

Τα δύο σοβαρά αυτά προβλήματα της επαναστατημένης Κρήτης επιδιώχθηκε αρχικά να αντιμετωπιστούν με την ανάθεση της μεταφοράς εθελοντών και εφοδίων από τη Σύρο στη Μεγαλόνησο και γυναικόπαιδων και αμάχων από την Κρήτη στη Σύρο με 27 ιστιοφόρα.

Αλλά τα ταξίδια των ιστιοφόρων εξαρτώνταν από τις καιρικές συνθήκες, με συνέπεια τη συχνή αναβολή των δρομολογίων τους ενίοτε για πολλές ημέρες. Όταν μάλιστα οι Τούρκοι αντελήφθησαν τον ρόλο των τρεχαντηριών και συνέλαβαν τρία από αυτά, των οποίων τα πληρώματα και τους επιβάτες εφόνευσαν (τρεις μάλιστα από τους καπετάνιους τους τούς κρέμασαν στους ιστούς του τρεχαντηριού τους) επικράτησε η άποψη ότι τα μικρά αυτά σκάφη έπρεπε να αντικατασταθούν από μεγαλύτερα και ατμοκίνητα, φέροντα υποτυπώδη έστω οπλισμό για την αντιμετώπιση

των επιθέσεων του εχθρού, ο οποίος από τις 13 Σεπτεμβρίου 1866 είχε αποκλείσει την Κρήτη με τον στόλο του.

Η μη δυνατότητα των τρεχαντηριών να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του ναυτικού αγώνα για την εξυπηρέτηση της Κρητικής Επανάστασης οδήγησε την ΚΕΑ στην ανάθεση του έργου αυτού στην Ελληνική Ατμοπλοία Σύρου, η οποία διέθεσε γι' αυτό δύο ατμόπλοιά της: το «Πανελλήνιο» και την «Υδρα».

Και τα δύο ήταν ατμοκίνητα και τροχήλατα, ανέπτυσαν ταχύτητα 11 έως 12 μίλια την ώρα, είχαν χωρητικότητα 250 τόνων και έφεραν ένα ή δύο πυροβόλα μικρού βεληνεκούς.

Το «Πανελλήνιο» πραγματοποίησε εννέα ταξίδια μετ' επιστροφής στην Κρήτη και διέσπασε τον αποκλεισμό της από τον τουρκικό στόλο δεκαοκτώ φορές, ενώ η «Υδρα»

◦ Ατμόπλοιο «Πανελλήνιο» ◦

◦ Ατμόπλοιο «Υδρα» ◦

πραγματοποίησε δύο ταξίδια μετ' επιστροφής και διέσπασε τον αποκλεισμό τέσσερις φορές.

Η Ελληνική Ατμοπλοία Σύρου όμως πρόσφερε και άλλες υπηρεσίες στην επανάσταση κατασκευάζοντας η ίδια οβιδοβόλα, οβίδες και ποικίλης μορφής πυρομαχικά, έχοντας δημιουργήσει γι' αυτό στο κυκλαδικό νησί μια μικρού μεν μεγέθους αλλά αξιόπιστη πολεμική βιομηχανία για την ενίσχυση των επαναστατών.

Η Ατμοπλοία Σύρου ίδρυσε επίσης εργοστάσια κατασκευής ρουχισμού και υποδημάτων αλλά και παραγωγής αλεύρων για τις ανάγκες της επανάστασης.

Η Σύρος εξελίχθηκε έτσι σε προωθημένη ναυτική-πολεμική και βιομηχανική βάση της επαναστατημένης Κρήτης και σε κέντρο ανεφοδιασμού και επιμελητείας της.

Όταν η κρίση εντάθηκε με την αύξηση των σφαγών και των ατιμώσεων των Χριστιανών από τους Οθωμανούς, αλλά και των θανάτων από την πείνα και το ψύχος, καλλιεργήθηκε η ιδέα της αντιμετώπισης του όλου προσφυγικού ζητήματος ως αποκλειστικά ανθρωπιστικού, και αυτό προκειμένου να πεισθούν οι Μεγάλες Δυνάμεις να μεταφέρουν κρητικές οικογένειες στην Ελλάδα με πλοία των στόλων τους που ναυλοχούσαν στη Σούδα ή διέσχιζαν τη νοτιοανατολική Μεσόγειο με βάση εξόρμησης το μεγάλο αυτό φυσικό λιμάνι της Κρήτης. Εάν συνέβαινε αυτό, σε δύο ή τρεις μήνες το αργότερο, η κρίση θα είχε ξεπεραστεί, δεδομένου ότι τα ευρωπαϊκά πλοία ήταν περισσότερα από 30. Τότε αποδείχθηκε όμως ότι οι ευρωπαϊκές δυνάμεις στερούσαν τέτοιων ευαισθησιών.

Ιδού τι ανέφερε ο Έλληνας πρόξενος στα Χανιά Σακόπουλος στον υπουργό Δεληγεώργη την 13η Δεκεμβρίου 1866 σχετικά με συνάντηση όλων των προξένων και των πλοιαρχών στο σπίτι του Αυστριακού προξένου.

«Συναθροισθέντες εν τη οικία του κ. Στίγλιτζ, ούτος είπεν ότι έχων διαταγάς να μένη ουδέτερος δεν επιτρέπει εις τους Αυστριακούς πλοιαρχους να παραλάβωσιν οικογενείας, καθότι πράξις τοιαύτη δεν είναι άλλο ειμή ανάμειξις εις τας μεταξύ της εγχωρίου (τουρκικής) αρχής και των επαναστατών σχέσεις.

Ο δε Γάλλος πλοιαρχος, όστις, ως όλοι οι ενταύθα Γάλλοι υπάλληλοι, δεν αποκρούπει την προς τους χριστιανούς της Κρήτης δυσμένειάν του, απήντησεν ότι εις ουδεμίαν περίπτωσιν θέλει προβεί εις τοιαύτην πράξιν.

Ο Ιταλός πλοιαρχος και ο πρόξενος επίσης είπαν ότι έχουσιν οδηγίας να ενεργήσωσιν όχι μονομερώς, αλλά από κοινού μετά των λοιπών.

Εγένετο λόγος να ζητηθή η άδεια της εγχωρίου (τουρκικής) αρχής. Αλλά ο κ. Derché, ο Γάλλος πρόξενος, απεφάνθη ότι και αυτή ακόμη η ερώτησις αποτελεί ανάμειξιν εις τας υποθέσεις της εγχωρίου αρχής»!

Στη σύσκεψη δεν ήταν παρών ο κυβερνήτης της αγγλικής κανονιοφόρου Assurance, πλοιαρχος Pym, ο οποίος, επειδή μετέφερε στην Ελλάδα γυναικόπαιδα, μετατέθηκε στη Μάλτα από το αγγλικό ναυαρχείο.

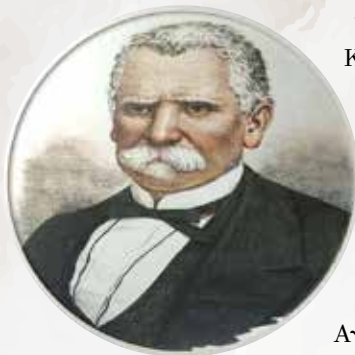
Ο Σακόπουλος προσθέτει νέο στοιχείο στην τραγωδία που ζούσαν στις παραλίες οι άστεγες, πεινασμένες και υποφέρουσες από το ψύχος οικογένειες τονίζοντας στην ίδια έκθεσή του: *«2.000 ψυχαί, κύριε υπουργέ, γυμναί και λιμώττουσαι, που είχαν κατέλθει στην παραλία της Σούδας, αναμένουσαι πλοίο, εξαπατήθηκαν από οθωμανική φρεγάτα, η οποία προσήγγισε την περιοχή χωρίς να έχει υψωμένη σημαία στον ιστό της, σκόπιμα, για να πυροβολήσει εναντίον τους, με συνέπεια να σκοτωθούν πολλοί άμαχοι».*

Από το προξενικό Σώμα στα Χανιά μόνο ο Αμερικανός πρόξενος Stillman και ο Ρώσος πρόξενος Δενδρινός (ελληνικής καταγωγής) ήταν θερμοί υποστηρικτές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Κρητών, με τον Stillman να συγκεντρώνει τα πυρά και τις διαμαρτυρίες των ευρωπαίων συναδέλφων του ή των κυβερνήσεών τους για την φιλοκρητική – φιλοχριστιανική στάση του.

Στο ζήτημα πάντως της μεταφοράς των Κρητών προσφύγων στην Ελλάδα οι Μεγάλες Δυνάμεις άλλαξαν άποψη όταν η κοινή γνώμη των χωρών τους ξεσηκώθηκε ιδίως μετά το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου, κατά των οι-

κειών κυβερνήσεων για την αντιανθρωπιστική συμπεριφορά τους και από τον Ιούνιο του 1867 έδωσαν εντολή στα σκάφη τους να μεταφέρουν στη Σύρο και στον Πειραιά τις λιμοκτονούσες στις παραλίες της Κρήτης ψυχές.

Υπήρξε ευτύχημα για την Κρητική Επανάσταση, αλλά και για την Ελλάδα, ότι τον Δεκέμβριο του 1866 ανήλθε στην εξουσία ο **Αλέξανδρος Κουμουνδούρος**, ο οποίος αντικατέστησε τον Δημήτριο Βούλγαρη, που δεν ήθελε να διαταράξει τις ισορροπίες με την Αγγλία και τη Γαλλία.

Ο Κουμουνδούρος είχε πολεμήσει εθελοντικά στην Κρήτη, κατά την επανάσταση του 1841 και ήταν φανατικός οπαδός της απελευθέρωσης και της ένωσης της με την Ελλάδα. Το 1866 που ανήλθε στην εξουσία είχε τη μεγάλη ευκαιρία να βοηθήσει το εξεγερμένο ήδη νησί.

Ο πολιτικός αυτός αντελήφθη αμέσως ότι το κλειδί της επιτυχίας της Κρητικής Επανάστασης, αλλά και μιας ενδεχόμενης σύγκρουσης της Ελλάδας με την Τουρκία, βρισκόταν στη θάλασσα. Τόσο η Κρητική Επανάσταση, δηλαδή, όσο και μια σύγκρουση με την Τουρκία θα κρίνονταν στη θάλασσα, ενώ μεγάλης σημασίας κατ' αυτόν ήταν και η συμμαχία της Ελλάδας με τη Σερβία για ταυτόχρονο χτύπημα κατά της Τουρκίας από τις δύο χώρες. Και η συμμαχία αυτή συνήφθη την άνοιξη του 1867. Δεν λειτουργήσε όμως λόγω της υστεροβουλίας του Βελιγραδίου.

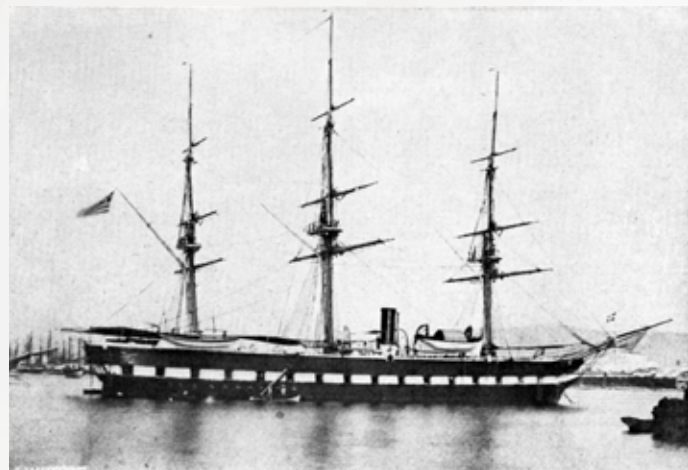
Ως προς την προετοιμασία στη θάλασσα ο Κουμουνδούρος αποφάσισε α) την αγορά καταδρομικών σκαφών που θα εξυπηρετούσαν αποκλειστικά τους σκοπούς της επαναστατημένης Κρήτης και β) την ενίσχυση του ελληνικού πολεμικού στόλου με σύγχρονες μονάδες. Ταυτόχρονα επέβαλε και την αλλαγή του «ναυτικού δόγματος» της Ελλάδας.

Κατά τη μεταπολίτευση που ακολούθησε την έξωση του Όθωνα το ελληνικό ναυτικό εμφανιζόταν περιδεές μπροστά στην ισχύ των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων και της Τουρκίας, ο στόλος της οποίας είχε αφηθεί ελεύθερος να οργώνει το Αιγαίο και να εισέρχεται και να εξέρχεται ανενόχλητος των ελληνικών χωρικών υδάτων, πυροβολώντας ελληνικά σκάφη εντός αυτού –και ιδίως σκάφη που εξυπηρετούσαν την Κρητική Επανάσταση–, τα οποία η Υψηλή Πύλη χαρακτήριζε «πειρατικά» και τα κατήγγελλε ως παραβιάζοντα δήθεν το Διεθνές Δίκαιο. Στην πραγματικότητα, το Δίκαιο αυτό παραβιαζόταν από τα τουρκικά πολεμικά σκάφη που εισέρχονταν ακόμη και σε ελληνικά λιμάνια για να παρενοχλήσουν τα σκάφη της Επανάστασης.

Σύμφωνα με το «ναυτικό δόγμα» της μεταπολίτευσης

του 1862, αποστολή του ελληνικού στόλου ήταν η καταδίωξη της πειρατείας και της ληστείας και η εξυπηρέτηση διαφόρων λειτουργιών του Δημοσίου, όπως της Ταχυδρομικής Υπηρεσίας του!

Έτσι, το σύνολο των δυναμένων να κινηθούν πολεμικών σκαφών, που ήταν 14 (άλλα επτά ήταν παροπλισμένα λόγω παλαιότητας), ήταν ταγμένο όχι στην προστασία της Ελλάδας από την απειλητική Τουρκία αλλά στην εκτέλεση αστυνομικής και πολιτικής-κοινωνικής φύσεως έργων. Στο πλαίσιο των καθηκόντων αυτών πλοία του ελληνικού στόλου μετέφεραν σε διάφορα λιμάνια της Ελλάδας, για την εκεί προσωρινή εγκατάστασή τους, τούς καταφθάνοντες στη Σύρο και στον Πειραιά Κρήτες πρόσφυγες. Το μόνο αξιόμαχο σκάφος ήταν ο **ατμοδρόμων «ΕΛΛΑΣ»**, πρώην «Βασίλισσα Αμαλία».

Ο Κουμουνδούρος σάρωσε εξ αρχής το Δόγμα αυτό, που υπέκρυπτε, εκτός της υποτέλειας, και τάση αποφυγής σύγκρουσης με την Τουρκία, ανεξαρτήτως προκλήσεων της τελευταίας, αποδίδοντας έτσι στο Πολεμικό Ναυτικό τον πραγματικό ρόλο του, που ήταν η διά του πολέμου υπεράσπιση του πατρίου εδάφους και της τιμής της πατρίδας, από την εποχή του Θεμιστοκλέους.

Ιδού τι είπε σχετικά επ' αυτού ο **Αλέξανδρος Κουμουνδούρος**, ως πρωθυπουργός, στην ομιλία του στη Βουλή την **21η Νοεμβρίου 1867**:

«Ο πόλεμος, κύριοι βουλευταί, είναι η εσχάτη ανάγκη εις την οποίαν τα έθνη καταφεύγουσιν όταν η τιμή και τα συμφέροντά των κινδυνεύωσι. Τότε τον αναλαμβάνουσι θαρραλέως, δεν τον φοβούνται... δεν τρέμουσι... Δεν θα προκαλέσωμεν πόλεμον, κύριοι βουλευταί. Δεν τον επιζητούμεν. Αλλ' εάν η ανάγκη των πραγμάτων ωθήσει τον τόπον εις την επικίνδυνον αυτήν θέσιν, δεν θα αποδειλιάσει η σημερινή Ελλάς. Θα εκπληρώσει το καθήκον της, καθώς το εξεπλήρωσαν οι πατέρες ημών, και θα υποστή θυσίας, όπως και άλλοτε υπέστη...».

Ήταν η ομιλία αυτή του Κουμουνδούρου στη Βουλή που προκάλεσε την πτώση του από την εξουσία έναν μήνα αργότερα, παρότι διέθετε την απόλυτη πλειοψηφία, με 130 βουλευτές από το σύνολο των 200 που αριθμούσε το Κοινοβούλιο της εποχής.

Τον Κουμουνδούρο υποχρέωσε σε παραίτηση ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄, πειθαναγκασθείς προφανώς από τους Αγγλογάλλους, που τον είχαν επιλέξει για τον θρόνο της Ελλάδας πριν από δύο χρόνια και εκείνος τους είχε ξεγελάσει στη συνέχεια επιλέγοντας για σύζυγό του Ρωσίδα πριγκίπισσα, γεγονός που τους εξόργισε τα μέγιστα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά την πτώση της κυβέρνησης Κουμουνδούρου, την 20ή Δεκεμβρίου 1867, τα πάντα ως προς την ενίσχυση του ελληνικού πολεμικού στόλου άρχισαν να βραδύνουν.

Η θωρακική κανονιοφόρος «Βασιλεύς Γεώργιος», που έπρεπε να είχε παραδοθεί τον Ιανουάριο του 1868, οπότε και δεν θα επέτρεπε στον τουρκικό στόλο τις παραβιάσεις των ελληνικών χωρικών υδάτων, έφθασε στον Πειραιά τον Φεβρουάριο του 1870.

Ένα χρόνο δηλαδή μετά τη λήξη της Κρητικής Επανάστασης, την ίδια εποχή σχεδόν με την παράδοση του θωρακοδρομώνα «Βασίλισσα Όλγα» που είχε παραγγελθεί επίσης από τον Κουμουνδούρο.

Σημειωτέον ότι, όταν η είδηση του γάμου του Γεωργίου με την Όλγα έγινε γνωστή στο Λονδίνο, η μεν αγγλική κυβέρνηση θεώρησε το γεγονός ως ένα είδος «κήρυξης πολέμου κατά της Αγγλίας», ενώ στο Παρίσι ο Γάλλος αυτοκράτορας λέγεται ότι είπε στον Έλληνα πρέσβη Θεόδ. Δεληγιάννη ότι δεν θα έδινε προίκα στη Ρωσίδα πριγκίπισσα, την Κρήτη! Το δυστύχημα είναι ότι κατά το κρίσιμο έτος 1868, και ιδίως τον Δεκέμβριο του 1868, οπότε κρίθηκε η τύχη της επανάστασης, πρωθυπουργός της χώρας δεν ήταν ο Κουμουνδούρος.

Ο διάδοχός του Δημ. Βούλγαρης, φιλοβρετανικής απόκλισης, δεν τολμούσε να κηρύ-

ξει πόλεμο κατά της Τουρκίας, όταν η τελευταία τον προκαλούσε, ούτε όμως ήταν πρόθυμος να δεχθεί ειρήνη με ατιμωτικούς όρους για την Ελλάδα και παραιτήθηκε την 25η Ιανουαρίου 1869, για να τον διαδεχθεί ο Θρασύβουλος Ζαΐμης που είπε «ναι σε όλα».

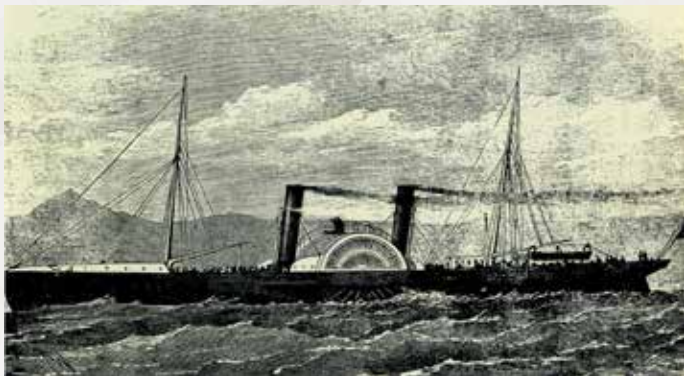
Ας επανέλθουμε όμως στα της Κρητικής Επανάστασης, επί Κουμουνδούρου, και κυρίως στην εποποιία τού εκ τριών καταδρομικών στόλου της.

Τα πλοία αυτά είχαν δοκιμαστεί στον αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο. Ήταν ατμοκίνητα-τροχήλατα αλλά χρησιμοποιούσαν και ιστία. Μπορούσαν να αναπτύξουν ταχύτητα 17 και 18 μιλίων την ώρα, έφεραν πυροβόλα, ενώ το τονάζ τους ήταν 500 τόνοι (διπλάσιο, δηλαδή, από το τονάζ του «Πανελληνίου και της «Ύδρας»). Απέναντι στα πλοία του τουρκικού στόλου διέθεταν το πλεονέκτημα ότι ήταν ταχύτερα. Ύστερούσαν όμως ως προς το βεληνεκές των πυροβόλων τους και ως προς τον αριθμό τους.

Τα καταδρομικά της Κρήτης κυβερνούνταν από εναλλασσόμενους μεταξύ τους οκτώ εμποροπλοιάρχους της Ατμοπλοϊκής Εταιρείας Σύρου, άριστους γνώστες των μυστικών του Αιγαίου και με μακρά εμπειρία στα νερά του. Κατά τις προσεγγίσεις τους στους κρητικούς όρμους βοηθούσαν από Κρήτες πλοηγούς που γνώριζαν τα παράλια της Μεγαλονήσου σπιθαμή προς σπιθαμή.

Τα πληρώματα των τριών καταδρομικών, υπαξιωματικοί και ναύτες, προέρχονταν από το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό και διακρίνονταν για τις ικανότητές τους στις βολές των πυροβόλων και στην πειθαρχία τους, απολύτως αναγκαία για τη διαπεραίωση της αποστολής τους, κατά τη φόρτωση και την εκφόρτωση πολεμικού υλικού και εθελοντών και γυναικόπαιδων με λέμβους (τα πλοία έμεναν αρόδο) και στον συντομότερο δυνατό χρόνο και σιωπηρώς, ει δυνατόν, χωρίς θορύβους, πάντοτε στη διάρ-

κεια νύχτας χωρίς φεγγάρι, ώστε να μην εντοπίζονται από τον εχθρό. Η τιμή αγοράς των **τριών καταδρομικών της Κρήτης** κυμαινόταν στις 15.000 λίρες το κάθε ένα. Τους δόθηκαν συμβολικά τα ονόματα **ΑΡΚΑΔΙ**, **ΕΝΩΣΙΣ** και **ΚΡΗΤΗ**.

Τα χρήματα για το ΑΡΚΑΔΙ τα κατέβαλαν οι ομογενείς του Λονδίνου, ενώ για την ΕΝΩΣΗ και για την ΚΡΗΤΗ, αλλά και για δύο άλλα που προορίζονταν για τον ελληνικό στόλο, την ΑΜΦΙΤΡΙΤΗ και την ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑ, κατεβλήθησαν από δάνειο 25 εκατομμυρίων φράγκων το οποίο συνήψε το Ελληνικό Δημόσιο. Αγοραστές των ομολογιών του δανείου αυτού ήταν μόνο ελληνικής ιθαγένειας άτομα, μετά από αυστηρή εντολή του Κουμουνδούρου, ο οποίος γνώριζε την αρπακτικότητα που διέκρινε τους ξένους δανειστές.

Το ΑΡΚΑΔΙ έφθασε στην Ελλάδα και ανέλαβε αμέσως δράση, τον Φεβρουάριο 1867. Η ΕΝΩΣΙΣ και η ΚΡΗΤΗ τον Ιούνιο-Ιούλιο 1867.

Η Τουρκία αντέδρασε αγοράζοντας τρία σκάφη στα οποία έδωσε κρητικά ονόματα, ήτοι ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΡΕΘΥΜΝΟ και ΧΑΝΙΑ, τα οποία πρόσθεσε στον στόλο της που είχε αποκλείσει την Κρήτη.

Τα τρία ελληνικά καταδρομικά πραγματοποίησαν 79 ταξίδια προς την Κρήτη με επιστροφή, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι διέσπασαν τον αποκλεισμό της Μεγαλονήσου από τον τουρκικό στόλο 157 φορές· ήτοι 92 φορές η ΕΝΩΣΙΣ, 45 το ΑΡΚΑΔΙ και 20 η ΚΡΗΤΗ, κατά την πραγματοποίηση 46 ταξιδιών από την ΕΝΩΣΙΣ, 23 από το ΑΡΚΑΔΙ και 10 από την ΚΡΗΤΗ.

Η εφοπλιστική διαχείριση των τριών καταδρομικών ασκούνταν από την Ελληνική Ατμοπλοία Σύρου. Η ιδιοκτησία τους όμως ανήκε στην ΚΕΑ, χωρίς βέβαια να φαίνεται κάτι τέτοιο επισήμως, για ευνόητους λόγους.

Το ΑΡΚΑΔΙ, επειδή αποκτήθηκε πρώτο, έφερε το όνομα της Μονής όπου σημειώθηκε το μεγαλύτερο ολοκαύτωμα αγωνιστών της Ελληνικής Ιστορίας και αντιμετώπισε την άγρια καταδίωξη του τουρκικού στόλου και τη στοχοποίησή του από την Πύλη με την επικηρύξή του έναντι 20.000 λιρών.

Το πλοίο αυτό έγινε θρύλος, σε σημείο μάλιστα ο ελληνικός λαός να αναμένει εναγωνίως την είδηση της άφιξής του σε ελληνικό λιμάνι, ιδίως όταν οι πλόες του καθυστε-

ρούσαν διότι ήταν αναγκασμένο να κρύβεται σε απόμερους όρμους προκειμένου να αποφύγει τη σύλληψη ή καταβύθισή του από τρία και τέσσερα τουρκικά πολεμικά σκάφη που το καταδίωκαν σε κάθε ταξίδι του.

Οι Τούρκοι το αποκαλούσαν γι' αυτό «σειτάν βαπόρ» («πλοίο του διαβόλου»), ενώ ο Έλληνας ποιητής Αχιλλέας Παράσχος αφιέρωσε στον 13ο επικίνδυνο πλου του ποιήμα, στίχους του οποίου οφείλω λόγω της περιστάσεως να αναφέρω:

Πού είσαι και δεν φαίνεσαι, περήφανο «Αρκάδι»;

*Το μεσημέρι πέρασε, εδιάβηκε το βράδυ κι ακόμη
δεν εφάνησαν τα κάτασπρα πανιά σου,*

στην Κρήτη μην έμεινες μαζί με τα παιδιά σου;

[...]

Α! Ένα μόνο το 'χομε, δεν είναι δύο, ένα (είναι)!

Μας το 'χουνε τ' αδέρφια μας απ' τη Φραγκιά σταλμένο.

Και με αυτό εστέλναμε το ύστερο φωμί μας,

το ύστερό μας φόρεμα και κάπου το σπαθί μας...

Πέτε, παιδιά, γνωρίζετε τι είναι το Αρκάδι;

Είναι το γλυκοχάραμα της Κρήτης το σκοτάδι...

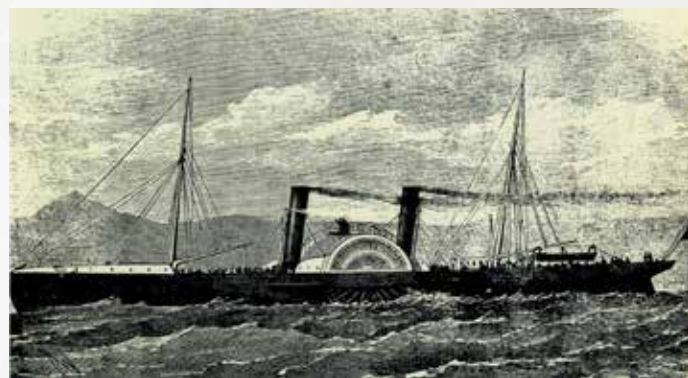
είναι οι Σπέτσες, τα Ψαρά, η Ύδρα, η καρδιά μας.

Είναι το μάννα τ' ουρανού, που θρέφει τα παιδιά μας.

Είναι της Κρήτης η ζωή, το άγιο φυλακτό της,

είναι η ίδια η Ελλάς μαζί με τ' όνειρό της!...

Στις 12 Ιουνίου 1867 ο Σακόπουλος, σε επιστολή του προς την Επιτροπή Αποστολών Σύρου, ζητεί την κατεπείγουσα αποστολή του **ΑΡΚΑΔΙΟΥ** για την αντιμετώπιση της ναυτικής επιχειρήσεως την οποία σχεδίαζε ο Ομέρ στα Σφακιά. Στη ίδια επιστολή ο Σακόπουλος αναφέρεται και στην προ ημερών καταδίωξη του ΑΡΚΑΔΙΟΥ από 4-5 τουρκικά πολεμικά από το Ακρωτήριο Σίδερο της Κρήτης μέχρι τη Σύρο. Και τονίζει: «**Αν εχάνατο το ΑΡΚΑΔΙ, έπιπτε και η επανάστασις**».

Το ΑΡΚΑΔΙ δυστυχώς τέθηκε εκτός μάχης από τους Τούρκους δυο μήνες αργότερα την 7η Αυγούστου 1867. Αλλά η επανάσταση δεν έπεσε. Ή τουλάχιστον δεν έπε-

σε αμέσως, αλλά μετά 16 μήνες, διότι η ΕΝΩΣΙΣ και η ΚΡΗΤΗ στάθηκαν άξιοι συνεχιστές των κρητικών πλόων του ΑΡΚΑΔΙΟΥ, μεταφέροντας όχι μόνο πολεμοφόδια και εθελοντές αλλά και 60.000 συνολικά πρόσφυγες στην Ελλάδα, παρά την παρουσία στο Κρητικό Πέλαγος περισσότερων των 30 τουρκικών πολεμικών πλοίων.

Η απώλεια του ΑΡΚΑΔΙΟΥ έκανε Γενική Συνέλευση Κρητών να αποφασίσει, στις 10 Σεπτεμβρίου 1867, τη δημιουργία επαναστατικού στόλου από τέσσερις πολεμικές γαλέτες, έξι πολύκωπες τράτες και άλλα πλοία.

Η απόφαση προκάλεσε την οργή των ξένων προξένων στα Χανιά, που απείλησαν ότι οι χώρες τους θα χαρακτήριζαν τα πλοία της επαναστατημένης Κρήτης «πειρατικά» και οι στόλοι τους θα τα καταδίωκαν. Αλήθεια, τι έγινε η περίφημη «ουδετερότητα» των Μεγάλων Δυνάμεων;

Η δημιουργία επαναστατικού στόλου έπρεπε όμως να έχει τη συμπαράσταση της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία μετά τον εξαναγκασμό του Κουμουνδούρου σε παραίτηση ακολουθούσε πολιτική υποταγής στις Μεγάλες Δυνάμεις.

Έτσι, την 21η Σεπτεμβρίου 1868 ο Σακόπουλος, σε επιστολή του προς τον Μπογιατζόγλου της ΕΑΣ, ανέφερε μεταξύ άλλων:

«Βλέπων την τόλμη, την ανδρείαν και την δραστηριότητα των ναυτικών μας, θρηνώ την έλλειψιν 2 έως 3

θωρακωτών πλοίων και 4 έως 5 άλλων φρεγατών ή κορβητών. Αν είχαμε μικρόν στόλον, το Κρητικόν ζήτημα προ πολλού θα είχε λυθεί, όχι κατά το κέφι του λόρδου Στάνλεϊ ή του μαρκησίου Μουστιέ, αλλά κατά το κέφι του κρητικού λαού».

Στη συνέχεια ο Σακόπουλος τονίζει τα εξής βαρυσήμαντα:

«...Αν ημείς οι Έλληνες, ως έχομεν τολμηρούς και ανδρείους ναυτικούς, είχομεν και πολιτικούς άνδρας, ή μάλλον ειπείν πολιτικόν νουν... και κατασκευάζαμεν, δι' ενός μέρους των δαπανηθέντων μέχρι τούδε εκατομμυρίων, 3-10 πλοία δι' αυτών, όχι μόνον της Κρήτης την ένωσιν εντός τριών μηνών θα εκατορθώναμεν, αλλά και της Χίου και της Ρόδου και της Μυτιλήνης και της Σάμου και όλων των μεταξύ της Ελλάδος και της Ασίας (νήσων) και αυτής της Κύπρου!»

Ο Σακόπουλος θα δικαιωνόταν εν μέρει 45 χρόνια αργότερα, όταν η Ελλάς με τον στόλο που απέκτησε με ναυαρχίδα τον ΑΒΕΡΩΦ και στόλαρχο τον Παύλο Κουντουριώτη κατεναυμάχησε τον τουρκικό, στο Αιγαίο, στο πλαίσιο του Α΄ Βαλκανι-

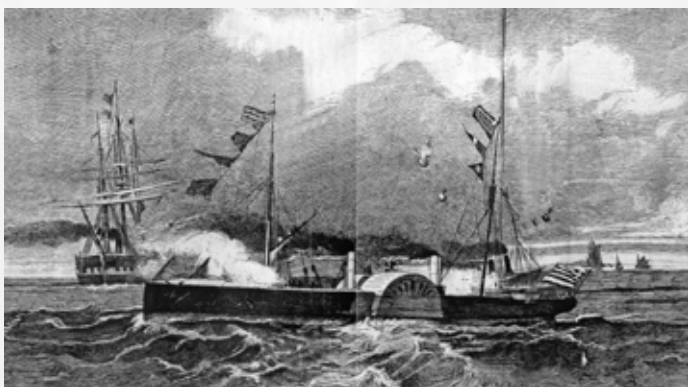

◦ Ναυαρχίδα «Αβέρωφ» ◦

κού πολέμου και ενσωμάτωσε τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου στη μητέρα Πατρίδα.

Δύομισι μήνες μετά την επιστολή του Σακόπουλου η Κρητική Επανάσταση οδηγήθηκε στο τέλος της ακριβώς λόγω της έλλειψης ελληνικού στόλου που θα στήριζε το ένα από τα δύο πλοία της, την ΕΝΩΣΗ, μετά από επιτυχή αναμέτρησή του με μοίρα του τουρκικού στόλου, υπό τον ναύαρχο Χόβαρτ πασά, έξω από τα νερά της Σύρου, την 2α Δεκεμβρίου 1868. Κατά τη ναυμαχία

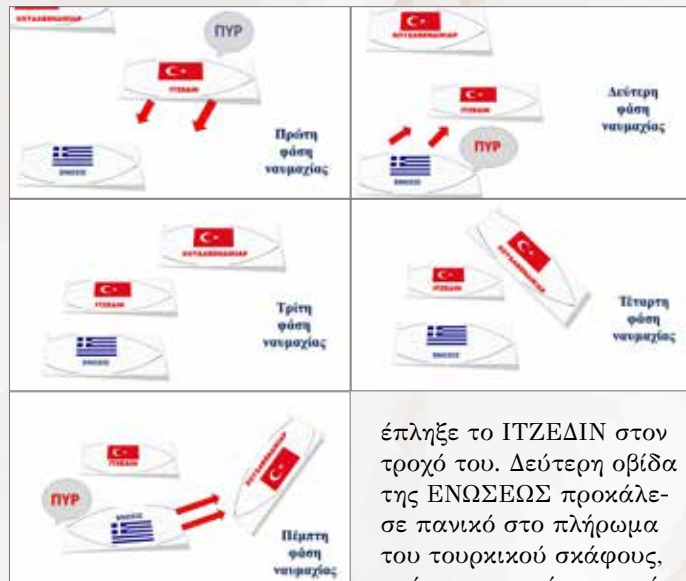

εκείνη η ΕΝΩΣΙΣ κατενίκησε την τουρκική ναυαρχίδα «Χουδαβενδικιάρ» και το ΙΤΖΕΔΙΝ, χάρη στην αξιουσύνη του κυβερνήτη της εμποροπλοιάρχου Σουρμελή, ο οποίος εξουτέλισε με τις εμπνευσμένες πρωτοβουλίες του και την τόλμη του τον αρχηγό του τουρκικού στόλου Βρετανό πλωτάρχη Αύγουστο Χόβαρτ-Χάμπντεν, που άφησε τον Τάμεσι και έσπευσε στον Βόσπορο για να περιβληθεί τον τίτλο του πασά και να καταστεί μισθοφόρος του σουλτάνου.

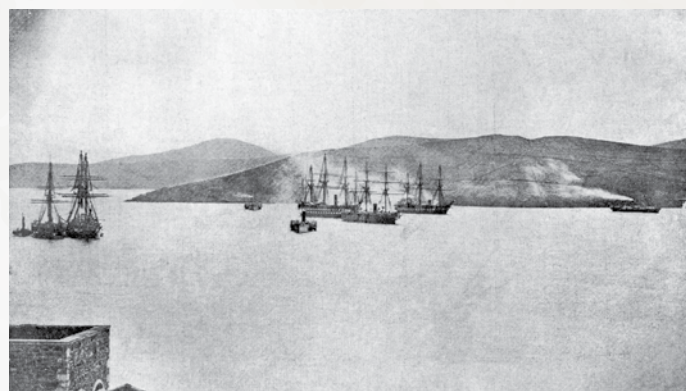
Ήταν η 6η πρωινή της 2ας Δεκεμβρίου 1868, όταν η ΕΝΩΣΙΣ επιστρέφοντας από την Κρήτη και πλέοντας μεταξύ Πάρου και Σύρου υπέστη την αιφνιδιαστική επίθεση τουρκικής μοίρας από τέσσερα σκάφη.

Το επαναστατικό σκάφος απάντησε αμέσως και

έπληξε το ΙΤΖΕΔΙΝ στον τροχό του. Δεύτερη οβίδα της ΕΝΩΣΕΩΣ προκάλεσε πανικό στο πλήρωμα του τουρκικού σκάφους, ενώ η τουρκική ναυαρχίδα «Χουδαβενδικιάρ» έσπευδε προς βοήθειά του. Τότε ο Έλληνας εμποροπλοίαρχος πραγματοποίησε έναν ελιγμό που θα τον ζήλευαν οι ενδοξότεροι ναυμάχοι της Ιστορίας. Οδήγησε το σκάφος του για να καλυφθεί στο πλευρό του ΙΤΖΕΔΙΝ ώστε να αποφύγει τους κανονιοβολισμούς του «Χουδαβενδικιάρ», το οποίο ανέπτυξε ταχύτητα για να περάσει το ΙΤΖΕΔΙΝ, να στρίψει προς την πλευρά της ΕΝΩΣΕΩΣ και να της δείξει όλες τις τηλεβολοστοιχίες του, ώστε να βυθίσει το ελληνικό σκάφος με τον καταϊγισμό των πυρών του.

Ο Σουρμελής όμως έκανε στροφή 180 μοιρών, έδειξε την πρύμνη του στο «Χουδαβενδικιάρ» και ελαχιστοποίησε έτσι τον στόχο της ΕΝΩΣΕΩΣ στην τουρκική ναυαρχίδα, εναντίον της οποίας έβαλε με το πρυμναίο τυροβόλο του. Η οβίδα του ελληνικού σκάφους διέσχισε το κατάστρωμα του εχθρικού από την πλώρη στην πρύμνη και φόνευσε πολλούς ναύτες από το πλήρωμά του, ενώ αμέσως μετά δεύτερη οβίδα του ελληνικού σκάφους αναστάτωσε το πλήρωμα του τουρκικού, που έσπευδε να κρυφτεί σε ασφαλή κατά το δυνατόν σημεία.

Στη συνέχεια η ΕΝΩΣΙΣ έσπευσε στο λιμάνι της Σύρου, όπου όμως εγκλωβίστηκε κατά παράβαση του Διεθνούς Δικαίου από την τουρκική μοίρα, η οποία αυξήθηκε στο μεταξύ σε δέκα σκάφη.

Η τουρκική ναυαρχίδα μάλιστα εισήλθε στο λιμάνι

της Σύρου και παρέμεινε σ' αυτό μέχρι την 4η Δεκεμβρίου, οπότε εξήλθε του λιμένου, αλλά παρέμεινε σε ζώνη αποκλεισμού του, με τα άλλα εννιά τουρκικά πολεμικά συνολικού αριθμού 181 πυροβόλων!

Ο ήρωας της ναυμαχίας Σουρμελής μέχρι εκείνη την ημέρα είχε διασπάσει τον αποκλεισμό της Κρήτης 25 φορές και είχε μεταφέρει στα παράλια της 4.000 μαχητές, 7.000 κιβώτια με όπλα και πυρομαχικά, 2.600 δέματα με ρουχισμό και υποδήματα και 52.000 σάκους αλεύρων.

Η κυβέρνηση Βούλγαρη έστειλε στις 4 Δεκεμβρίου 1868 τη ναυαρχίδα του ελληνικού στόλου ΕΛΛΑΣ με εντολή να υπερασπιστεί τον λιμένα του νησιού. Η ελληνική ναυαρχίδα παρέμεινε στη Σύρο μέχρι τις 9 Δεκεμβρίου, οπότε και απέπλευσε για να επιστρέψει στον Ναύσταθμο του Πόρου, ενώ η τουρκική μοίρα παρέμεινε εκτός του κυκλαδικού νησιού, μη επιτρέποντας την έξοδο της ΕΝΩΣΕΩΣ.

Το «Χουδαβεδικιάρ» απεχώρησε της θαλάσσιας περιοχής της Σύρου την 9η Ιανουαρίου 1869, όταν οι δικαστικές αρχές του νησιού δέχτηκαν να συζητήσουν την αγωγή του Χόβαρτ πασά κατά της Ελληνικής Ατμοπλοΐας Σύρου επειδή το σκάφος ΕΝΩΣΙΣ, του οποίου, όπως είπαμε, είχε αναλάβει την εφοπλιστική διαχείριση, ανέπτυσε δήθεν πειρατική δράση.

Η τουρκική μοίρα παρέμεινε όμως στην ευρύτερη περιοχή μέχρι που η ελληνική κυβέρνηση, την οποία είχε αναλάβει στο μεταξύ ο Θρασύβουλος Ζαΐμης, υπέκυψε στην αξίωση των Μεγάλων Δυνάμεων να δεχθεί τον Φεβρουάριο του 1869 τους ταπεινωτικούς όρους που επέβαλε η Τουρκία με την πρόσθετη απειλή ότι, αν δεν γίνονταν δεκτοί, θα εκδιώκονταν από την Κωνσταντινούπολη οι εκεί Έλληνες ομογενείς, ενώ αιωρούνταν και το ενδεχόμενο πολέμου μεταξύ των δύο χωρών, οι διπλωματικές σχέσεις των οποίων είχαν ήδη διακοπεί από τις 4 Δεκεμβρίου 1868.

Οι όροι αυτοί, που απετέλεσαν το σάβανο της Κρητικής Επανάστασης, ήταν:

- α) Μη στρατολόγηση εθελοντών-ανταρτών επί ελληνικού εδάφους για επίθεση κατά της τουρκικής επικράτειας.
- β) Απαγόρευση του εφοδιασμού πλοίων σε ελληνικούς λιμένες με υλικό προοριζόμενο για εξεγέρσεις σε εδάφη της τουρκικής επικράτειας.
- γ) Επιστροφή των Κρητών προσφύγων στην Κρήτη, εφόσον το επιθυμούν.

Για τους Τούρκους το αποτέλεσμα της Διάσκεψης στο Παρίσι, με την οποία τέθηκε τέρμα στην ελληνοτουρκική ρήξη και στην Κρητική Επανάσταση, υπήρξε απροσδόκητο.

Ο Τούρκος πρέσβης στη γαλλική πρωτεύουσα, σε έκθεσή του προς τον μεγάλο βεζίρη Ααλή πασά την 20ή Φεβρουαρίου 1869, ανέφερε μεταξύ άλλων: «Πρέπει να είμαστε αιωνίως ευγνώμονες στην εξέχουσα πολιτική προσωπικότητα την οποία έστειλε η θεία πρόνοια να προεδρεύσει της Διάσκεψης. Το αποτέλεσμα που επιτύχαμε ξεπέρασε όλες τις ελπίδες μας».

Η προσωπικότητα που έστειλε... η θεία πρόνοια για να προεδρεύσει της Διάσκεψης ήταν ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Κάρολος Αυγουστίνος Λαβαλέτ.

Πρόσθετο στοιχείο ταπείνωσης της Ελλάδας από τις Μεγάλες Δυνάμεις στη Διάσκεψη των Παρισίων του Φεβρουαρίου 1869, που λειτούργησε, υποτίθεται, ως διεθνές δικαστήριο, είναι το γεγονός ότι η Τουρκία μετέσχε των εργασιών της ως ισότιμο μέλος με τις άλλες Δυνάμεις ενώ ήταν κρινόμενη. Κρινόταν η διαφορά της με την Ελλάδα.

Η Ελλάδα παρίστατο απλώς, χωρίς δικαιώματα ισότιμου μέλους, γεγονός που ανάγκασε τον Έλληνα αντιπρόσωπο να αποχωρήσει και την κυβέρνηση Βούλγαρη να βρει την ευκαιρία να παραιτηθεί.

Το Κρητικό Ζήτημα ούτε καν συζητήθηκε. Η απόφαση όμως της Διάσκεψης έθετε ουσιαστικά ταφόπλακα στην επανάσταση της Κρήτης, ο αριθμός των θυμάτων της οποίας είχε ξεπεράσει τον Δεκέμβριο του 1868 τους 8.000.

Τα καταδρομικά ΕΝΩΣΙΣ και ΚΡΗΤΗ, μετά το τραγικό τέλος της επανάστασης, εντάχθηκαν στον ελληνικό στόλο.

Την 23η Ιουλίου 1869 ο Κουμουνδούρος, ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, κατήγγειλε στη Βουλή τα εξής:

«Εις τα ύδατά μας ένας ξένος ναύαρχος, ναύαρχος της Τουρκίας, μας επέβαλε νόμον, κατέσχε τους λιμένες μας και ενεταφίασε εκεί την Κρήτην.»

«Η Κρήτη ενταφιάστηκε στα ύδατα της Σύρου διότι ο ναύαρχος αυτός μας απηγόρευσε να κινηθώμεν, μας ηνάγκασε να εγκαταλείψωμεν τους αδελφούς μας. Και ημείς τι εκάμαμε; Εστείλαμε τον ατμοδρόμωνα (σ.σ.: το πλοίο ΕΛΛΑΣ) να καταδιώξη τον Χόβαρτ και ο ατμοδρόμων ευρέθη άνευ πυρίτιδος...».

Για να προσθέσει στη συνέχεια ότι «ο ατμοδρόμων εις Σύρον εξήτει να αγοράση από το εμπόριον πυρίτιδα...».

«Ουδέν κακόν αμιγές καλού», όμως, όπως έλεγαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι. Η γύμνια του ελληνικού στόλου το 1866-69 κινητοποίησε την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της χώρας, η οποία επεδίωξε στα επόμενα χρόνια την ανασυγκρότησή του και την αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης των αξιωματικών και των ναυτών του.

Αλλά και η καταστολή της Κρητικής Επανάστασης το 1869 ενίσχυσε, αντί να εκμηδενίσει, το αγωνιστικό φρόνη-

μα των Κρητών, οι οποίοι κατέκτησαν την αυτονομία τους το 1898.

Το «πεπρωμένο» της Κρήτης και της Ελλάδας ήταν να ενωθούν επί πρωθυπουργίας του Ελευθερίου Βενιζέλου, ενός πλαστοουργού της Ιστορίας, γεννημένου στη Μεγαλόνησο και προορισμένου να διπλασιάσει την Ελλάδα και να την οργανώσει σε κράτος σύγχρονο και σεβαστό για πρώτη φορά από την ίδρυσή του, το 1830.

